

який бажає матері з немовлям усяких гараздів. Далі – наступні гості зі своїми побажаннями і в єдиного статусно-рольового комплексу. Іншими словами, творення тексту гостинності відбувається лише за умови реалізації двох творчо-діяльнісних складових: гостя з орієнтацією на господаря, і, з іншого боку, господаря, що відповідає за визнання статусу гостя.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Адоньева С. Прагматика фольклора - СПб.; 2004. - 306 с.
2. Борці М. Ритуалізація щоденних невербальних актів поведінки // Студії з інтегральної культурології. – 1999. – № 2. – С. 56-65.
3. Булашев Г. Міфи України. – К.: Довіра, 2003. – 383 с.
4. Вадейша М. Деревенский праздник: Распределение ролей // Мифология и повседневность: Гендерный подход в антропологических дисциплинах. – М., 2002. – С. 101-115.
5. Ван Геннеп А. Обряды перехода. – М.; 2002.
6. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріали до українсько-руської етнології. -1906. -Т.8.
7. Еліаде М. Мефістофель і андрогін. – К., 2001.
8. З гір Карпатських. Українські народні балади. / Упор.: С. В. Мишанич. – Ужгород, 1981.
9. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні (зимовий цикл): В 2т. – К., 1994. – Т. 1.
10. Ю. Левкиевская Е. Магические функции хозяина в восточнославянской традиционной культуре // Мужской сборник. – М.: Лабиринт, 2001. – Вып. 1.
11. Народні казки, зібрані П.Івановим // Упор. І. Неїло. – К., 2003.
12. Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодяньських / Упор.: А. Ю. Ясенчук. – К., 1978.
13. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упор.: А. П. Пономарьов. – К., 1991.
14. Українські приказки, прислів'я і таке ін. / Збірники О. В. Марковича та ін. (Уклав М. Номис). – К., 1993. – 765 с.
15. Харузина В. К. вопросу о почетании огня // Этнографическое обозрение. – 1906. – № 3-4. – С. 48-96.
16. Этимологический словарь славянских языков. – М., 1980. – Т. 7.
17. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних губерниях / Рассказы, сказки, предания, пословицы и проч. // Сост.: Б.Д. Гринченко. - Чернигов: Типография Губернского земства, 1895. -Вып.1.
18. Weigeleizep H. Wesele. - Lwow, 1928.

А н о т а ц і я

Освящаются вопросы статусно-ролевой субъектности гостя и хозяина в украинском фольклоре Рассматриваются мифологизированное понимание картины мира, непосредственно связанное с системой социальных норм.

Ірина Ханас

ВИБІР ІМЕНІ ДЛЯ ДИТИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ХРИСТІАНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ – ПРЕРОГАТИВА БАТЬКІВ ЧИ ЦЕРКВИ

Поява на світ дитини від найдавніших часів була і є знаменною подією у кожній сім'ї

та родині. І це природно, адже сім'я і увесь рід поповнюється новим членом, з яким батьки і родичі пов'язують певні надії та сподівання. Як складеться його доля – починало хвилювати батьків і родину ще до народження дитини.

У сучасному високоцивілізованому світі уже виразно не спостерігаються традиційні забобони, пов'язані з вибором і присвоєнням дитині імені. Правда, проблема вибору імені для новонародженого залишається у кожній родині й тепер і, мабуть, ніколи не зникне. Проте ця проблема вже не впливає із забобонів, з традиційної віри у вплив власного імені на життя людини. Тепер вибір імені для новонародженого – виключно пріоритет батьків, які узгоджують його між собою ще задовго до народження дитини. Сам вибір в одних зводиться до моди, в інших – до оригінальності, ще в інших – дається на честь якоїсь визначної людини, вшанування когось із предків, рідних, друзів тощо.

Вибір імені новонародженому у давнину, особливо в дохристиянські часи, базувався у давніх слов'ян, як і в інших народів, на віруваннях у його магічну містичну силу, на вірі у те, що надане людині в дитинстві власне ім'я так або інакше впливає на її подальшу долю, – може приносити їй добробут і щастя або ж на все життя робити її невдахою і нещасною. Вірили наші предки навіть у те, що невдало вибране ім'я дитині може бути причиною її смерті, а вдало вибране, звичайно, зі збереженням ще й різних забобонних приписів – навпаки, може зберегти дитину від смерті (особливо у сім'ї, в якій довго не було дітей або у якій всі діти вмирали).

Одвічне намагання людини зберегти свого нащадка у доброму здоров'ї, у щасливому майбутті, уберегти його від лихих впливів недоброзичливих людей тощо в історичному розвитку людської цивілізації покликала до життя цілу систему специфічних охоронних засобів, утілених у різні повір'я і пов'язані з ними узвичаєні ритуали, призначені на кожен крок у житті людини. Серед таких забобонних ритуалів, пов'язаних з народженням і вихованням дитини, традиційно передбачених на усі важливі моменти в її житті, центральне місце уже з найдавніших часів належало саме обрядовим церемоніалам вибору і надання дитині власного імені.

Різні традиційні народні забобонні звичаї й ритуали, пов'язані з очищенням, вибором і наданням новонародженій дитині власного імені, в основних своїх проявах сформувалася ще у доісторичні часи, однак різні племена, етнографічні групи вкладали у них щось своє, оригінальне. Навіть в одного народу вони не були однаковими, мали певні відмінності й особливості, але сама їх забобонна суть від цього не мінлася [3, с. 161].

Зміни в народних повір'ях і обрядах, пов'язаних з новонародженою дитиною і наданням їй імені, настають лише після прийняття християнства та запровадження церквою обов'язку хрещення дитини і надання їй при цьому християнського імені. Нова релігія, нові обряди й церковні настанови прийнялися й засвоїлися народом не одразу.

У церковній практиці вибору й надання дітям християнських власних імен з самого початку їх запровадження у порівнянні з давньою традиційною практикою вибору і надання дітям нехрещених власних імен цілком закономірно настає принципова відмінність. І виявляється вона насамперед у тому, що коли поганські нехрещені власні імена ніколи не підлягали кодифікації зверху, ніколи не зводилися у спеціальні, до чогось зобов'язуючі списки, їх функціонування базувалося лише на традиції та забобонах, вибиралися вони і давалися дітям довільно, за волею батьків чи родини або залежно від обставин появи на світ дитини, могли навіть черпатися з апелитивної лексики, а не обов'язково з уже наявного традиційного фонду, то нововведені хрещені власні імена були принесені на Русь разом з новою релігією – християнством уже в готових, чітко впорядкованих списках – святцях, церковних календарях та інших церковних книгах, де

кожному святому було визначено якийсь конкретний день року, коли церква вшановувала його пам'ять, а для більш визначних відводилися й окремі дні, оголошені церковним святом. Оскільки ж святих налічувалося понад тисячу, то на деякі дні календаря припадало навіть по кілька таких імен. Загальний обов'язок хрестити кожного новонародженого і давати йому хрещене власне ім'я в давнину супроводжувався важливим традиційним церковним приписом, якого східна православна церква послідовно дотримувалася – давати новонародженому при хрещенні таке ім'я, яке мав святий, що його згідно з церковним календарем вшановувала церква або, як прийнято було говорити, ім'я, яке принесла собі сама дитина. Таким чином, можна стверджувати, що хрещене власне ім'я було вже ніби запрограмоване церковним календарем, про вибір імені можна говорити лише щодо такого збігу обставин, як необхідність вибрати якесь одне ім'я з двох чи кількох, що значилися у церковному календарі, а також у тому випадку, коли хлопчик народився у день якоїсь святої або, навпаки, дівчинка у день святого. За цієї умови необхідно було вибрати хрещене власне ім'я, яке припадало на інший календарний день, звичайно, наступний. Слід зазначити, що до церковно-християнського іменного репертуару входили такі 316 різних за походженням імен, як: Авакум, Августин, Авдій, Аверкій, Авксентій, Автоном, Агав, Агапій, Агапія, Агатангел, Агатонік, Агатопад, Агафія, Аггей, Агрипина, Акакій, Акепсим, Акила, Акилина, Акиндин, Алімпій, Амвросій, Амос, Амплій, Амфілохій, Анастасій, Анастасія, Андрей, Андріян, Андронік, Аникита, Анісія, Анна, Антим, Антипа, Антоній, Аполлоній, Арета, Аристарх, Аркадій, Армії, Арсеній, Артемії, Артемон, Архип, Атанасій, Атеноген, Боніфатій, Борис, Вавил, Вакх, Варвара, Варлаам, Варнава, Варфоломій, Василиск, Василій, Васса, Венедикт, Висаріон, Віктор, Віра, Власій, Володимир, Вукол, Гавриїл, Галактіон, Герасим, Герман, Гликерія, Гліб, Григорій, Гурій, Давид, Далмат, Дам'ян, Даниїл, Дарія, Димитрій, Діонісій, Дометій, Домініка, Доримедонт, Доротей, Еміліян, Епіфаній, Ераст, Євгеній, Євгенія, Євграф, Євдоким, Євдокія, Євлампій, Євлампія, Євменій, Євпсихій, Європій, Євсевій, Євсигній, Євстахій, Євтимій, Євтихій, Єзекиїл, Єлвтерій, Єлизавета, Єлисей, Єпістимія, Єремія, Єрміл, Єрмоген, Єрмолай, Єротей, Єфимія, Єфрем, Єфросинія, Заклей, Захарій, Зенон, Зиновій, Зиновія, Іван (Йоан), Ігнатій, Ієронім, Іларій, Іларіон, Ілля, Іпатій, Ірина, Іринарх, Іродіон, Ісаакій, Ісидор, Йоаким, Йоаникій, Йов, Йоїл, Йон, Йосафат, Йосафата, Йосиф, Каленик, Калістрат, Карпо, Касіян, Катерина, Кир, Кирило, Кириак, Клеонік, Климент, Климент, Кондрат, Конон, Корнилій, Косма, Костянтин, Ксенія, Ксенофонт, Лаврентій, Лавро, Лазар, Лев, Левкій, Леонтій, Лонгин, Лука, Лукиліян, Лукіян, Лупп, Любов, Макарій, Маковей, Максим, Мамант, Мануїл, Марина, Марія, Маріянна, Маркіян, Марко, Марон, Марта, Мартин, Мартиніян, Матей, Матій, Матрона, Мелакій, Мелетій, Мемнон, Методій, Методій, Микита, Микита, Миколай, Мина, Минодора, Мирон, Михаїл, Митродора, Митрофан, Мойсей, Надія, Наталія, Наум, Нестор, Никандир, Никанор, Никифор, Никон, Німфодора, Олександр, Олексій, Олена, Олімп, Ольга, Омелян, Онисим, Онуфрій, Орест, Осим, Осія, Павло, Палладій, Памфіл, Панкратій, Пантелеймон, Парамон, Параскева, Партеній, Патапій, Патрицій, Пахомій, Пелагія, Петро, Пімен, Платон, Полієвкт, Полікарп, Порфирій, Пров, Прокл, Прокопій, Прохор, Родіон, Роман, Сава, Саватій, Савин, Самсон, Самуїл, Севастіян, Северіян, Сергій, Сила, Силуант, Сильван, Сильвестр, Симеон, Сисой, Созонт, Сосіпатр, Софія, Софроній, Софронія, Спиридон, Стахій, Стефан, Стратонік, Сусанна, Тадей, Талалей, Тарасій, Текля, Теодор, Теодора, Теодосій, Теодул, Теоктист, Теофан, Теофіл, Терентій, Тетяна, Тимотей, Тит, Тихон, Тома, Томин, Трифілій, Трифон, Трофим, Трохим, Фавст, Февроній, Феофілакт, Ферапонт, Филимон, Филип, Філумен, Флор, Фока, Фотій, Харитина, Харитон, Харлампій, Хіонія, Хризант, Христина, Юда, Юліянія, Юрій,

Юстин, Юстина, Якинт, Яків, Ясон.

Відзначені специфічні властивості християнських власних імен, насамперед незрозумілий і чужий нашим предкам їх внутрішній і зовнішній зміст, не могли вже успішно вкладатися у старі, традиційні забобони й повір'я, пов'язані з вибором і наданням дітям нехрещених поганських власних імен. Якщо вибір останніх для дітей був прерогативою батьків і базувався, головним чином, на вірі у віщу чи магічну силу слова, найчастіше був спрямований на побажання дитині благополуччя, щасливого життя у майбутньому наданням їй якогось відповідного імені, то вибір хрещеного власного імені диктувався приписами церкви, був прерогативою священника. Звичайно, незрозумілі, чужі для місцевого населення християнські власні імена у зазначених забобонних аспектах уживатися не могли.

За цих умов з метою швидкого і міцного укорінення у народному побуті своїх церковно-календарних власних імен та з метою успішного витіснення ними з ужитку традиційно ще довго вживаних і після хрещення Русі поганських власних імен церква, крім звичайного наполегливого поширення у народі віри в життєву необхідність для кожної новонародженої дитини бути хрещеною і одержати власне християнське ім'я як символ так званого очищення і прийняття у члени сім'ї та в лоно самої церкви, намагалася глибоко укорінити віру в певну спорідненість між святим і людиною, яка носить його ім'я, віру в те, що цей святий стає її небесним опікуном і наставником на все життя, і за це його необхідно вшановувати. З вірою у святого патрона та обов'язком ушановувати його пов'язаний відомий християнський звичай відзначати іменини, тобто день пам'яті святого, що для особи, яка носила його ім'я, у часи, коли це ім'я збігалось з днем народження, було одночасно святом уродин. З цього приводу польський дослідник Л. Щербович відзначив, що у такому випадку урочистість уродин зустрічалася з пам'яттю про смерть [4, с. 586].

Культивована церквою віра в захисну силу наданого людині при хрещенні власного імені святого укоренилася серед східних слов'ян, очевидно, одночасно із загальним проникненням у їх побут самих християнських імен. Ця віра однак не панувала тут нероздільно. У побут народу вона йшла протягом довгих віків, чергуючись з локальними варіантами всіляких часткових, ширше або вужче поширених і застосовуваних повір'їв та забобонів, одні з яких у різному вигляді збереглися уже в умовах нових християнських традицій.

Етнографічні матеріали дають підставу говорити про три основні традиційні, уже не забобонні мотиви вибору й надання дітям власних хрещених імен: а) вибір і надання імен за церковним календарем чи святцями (принесені імена); б) вибір і надання дітям імен на чийсь честь (батьків, друзів, знайомих, авторитетних людей, культурних і громадських діячів та ін.); в) новітній мотив – вибір дітям імен за якоюсь існуючою у даній конкретній місцевості модою на імена або традицією (вибір милозвучних імен, звичайне наслідування чи традиція, пов'язана з культом якогось святого). Так, Я. Брен зазначає, що на Підляшші імен не вибирають, а в більшості дається ім'я того святого, пам'ять якого святкується у день народження дитини [1, с. 24]. За свідченням М. Зубрицького, на Бойківщині цього звичаю дотримувалися уже непослідовно. На вибір дитині власного імені тут уже вирішальний вплив мали батьки, але, незважаючи на це, окремі з них ще дотримувалися давніх традицій і перед хрещенням дитини просили попа Най буде мня, яке си приніс [2, с. 142].

Слід зауважити, що у давнину існували певні церковні приписи щодо надання дитині власного імені і вони зводились до таких основних вимог: а) власним хрещеним іменем може бути тільки церковно-календарне ім'я якогось церковного святого; б) це ім'я

новонародженому присвоює священик при здійсненні церковного хрещення, а у випадку, якщо дитині загрожує смерть, це може зробити і хтось інший (зазвичай, баба-повитуха); в) хрестити дитину й давати їй при цьому хрещене власне ім'я належить на восьмий день після народження.

Отже, з усіх найголовніших мотивів вибору і надання дітям хрещених власних імен загальнопоширеним був звичай давати дитині хрещене ім'я, яке вона сама собі принесла. Як свідчать етнографічні матеріали, звичай цей був дуже поширений колись і продовжує існувати сьогодні. Списки церковно-християнських та світських імен поповнилися новими онімами, які активно нині функціонують як власні імена людей. Однак, якщо у давнину панівним був звичай, при якому священик сам надавав новонародженому церковно-християнське ім'я, то сьогодні прерогатива при виборі імені для дитини виключно залишається за батьками.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Брен Я. Особенности религиозного быта крестьян Бельского уезда Гродненской губернии. – Вильна, 1887.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XV ст. – К., 1988.
3. Зубрицький М. Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця Старосамбірського повіту. – ЗНТШ. – Т. LXXX, 1907.
4. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. – К., 1984.
5. Франко І.Я. Причинки до української ономастики. – Львів, 1905.
6. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. – К., 1977.
7. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття (вступ на імена). Конспект лекцій. – Ужгород, 1970.
8. Szczerbowicz L.W. O znaczeniu imion własnych. – Wędrowiec; Warszawa, 1901.

А н н о т а ц и я

В статтє рассмотрена проблема выбора имени для ребенка в древней украинской христианской традиции, а также роль и место церкви в выборе собственного христианского имени для новорожденного.

Світлана Пахолок

ПРОЯВИ НАРОДНОГО ЕТИКЕТУ У ПОХОРОННІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ

Похоронна обрядовість українців, до структури якої входять традиційні заходи, пов'язані зі смертю, похованням і вшануванням пам'яті члена родового та громадського колективу, є складним і багатограним ритуальним комплексом. В єдине ціле в ньому поєднані прадавні народні й церковно-християнські обряди, усталені морально-етичні поняття. Спробуємо з'ясувати, яких приписів та норм дотримувалися українці під час похоронної обрядовості. Зокрема, простежимо присутність етикетних норм поведінки, пов'язаних з оповіщенням про смерть, підготовкою небіжчика до похорону та його проходами.

Отримавши певний знак смерті, людина відходить від земних турбот, готуючи себе до переходу в інший світ. Її діяльність спрямована на те, щоб зробити добро, лишити пам'ять